

Rahvusarhiivi
2018. aasta aruanne

Sisukord

1. Üldhinnang 2018. aastale	3
2. Hindamine	5
3. Kogumine ja nõustamine	6
3.1. Avalike arhivaalide kogumine	6
3.2. Eraõiguslike asutuste dokumentide ja isikuarhiivide kogumine.....	7
3.3. Audiovisuaalse ainese kogumine	8
4. Säilitamine	9
4.1. Säilitustingimused ja hoidlatöö.....	9
4.2. Konserveerimine	10
4.3. Digiteerimine	11
5. Kasutamine	12
5.1. Veebikülastused ja uurijateenindus.....	12
5.2. Teatmestu ja andmebaasid	12
5.3. Arhiivipedagoogika ja avalikud sündmused.....	13
5.4. Ühismeedia ja turundus.....	15
6. Digitaalarhiivindus	16
6.1. Tarkvaraarendus.....	16
6.2. Digitaalne säilitamine	16
6.3. Koostöö	16
7. Teadus- ja publitseerimistöö	18
8. Organisatsiooniline areng	19
Lisa 1, Rahvusarhiiv arvudes 2018. aastal	21

1. Üldhinnang 2018. aastale

Lõppenud aastat kokku võttes tuleb nentida, et riigi juubeliaasta oli Rahvusarhiivi jaoks jõudsa arengu aeg. Pea kõik seatud tegevusülesanded said täidetud, mitmed aasta algul veel teadmata olnud ja seetõttu ka plaanis kajastamata väga olulised tegevused samuti. Prioriteetsest sihiseadest õnnestus edu saavutada kõigis.

Rahvusarhiivi Tallinna keskuse kujundamise idee Rahvusraamatukogu hoone Endla tänava poolsesse tiiba on leidnud kiiresti suurt toetust nii seadusandliku kui ka täidesaatva võimu tasandil. Hoone projekteerimiseks otsustas valitsus eraldada vahendid 2019. eelarveaastasse, sügisel 2018 algas seda protsessi ettevalmistav töö kahe ministeeriumi, Riigi Kinnisvara Aktsiaseltsi, raamatukogu ja arhiivi osalusel. Arusaadavalt on kahe keskse mäluasutuse tegevuse koondumine samale aadressile põnev ja keeruline väljakutse. Selle otsusega kaasneb aga unikaalne võimalus mõtestada senisest teistmoodi nii raamatukogu kui arhiivi funktsioone, otsida ja leida sünergia pakutavates teenustes, saavutada efektiivsust ja lõppkokkuvõttes kasvatada avalikku hüve.

2018. aastal arendati põhifunktsionaalsuses välja Rahvusarhiivi elektrooniline koostöökeskkond arhiiviväärtusega teavet loovate asutustega (Astra). Tegemist on uuendusega laiemalt, mitte ainult kodumaise arhiivinduse võtmes. See seab ambitsioonika ülesande koondada kõik arhivaalide väärtuse hindamisega seotud töövood ja dokumendid ühte, vähendades nõnda bürokraatiat ja lihtsustades olulise info leidmist ja kasutamist. Astra valmimine loob ka uue platvormi Rahvusarhiivi juhiste koostamiseks, mis on üks järgmise aasta esmaülesannetest.

Isikuandmete kaitse üldmääruse jõustumise tõttu läbis uuenduskuuri ka Rahvusarhiivi juurdepääsukord. Korra kinnitamine lükkub siiski edasi, sest parlamendis takerdus arhiivireegleid muutva isikuandmete kaitse seaduse rakendamise seaduse vastuvõtmine. Viimase sisust sõltub seegi, kuidas ja millisel määral tuleb täiendada arhiivi juurdepääsukorda. Aruande allkirjastamise hetkel on seaduseandja tahe isikuandmeid sisaldavate arhivaalide kasutamise muutmiseks siiski veel pigem ähmane kui selge.

Lisaks neile põhifookustele väärib märkimist veel nii mõnigi sama kaalukas ettevõtmine. Eesti Vabariigi juubeliaastal valmis Rahvusarhiivi vedamisel mitu teadustrükist ja teemakohast näitust. Konstantin Pätsi monograafia (Toomas Karjahärm, Ago Pajur) ilmus 2018. aasta algul, Jaan Tõnissoni monograafia (Krista Aru) näeb ilmavalgust 2019. aasta algul. Koostati nii Haridus- ja Teadusministeeriumi kui ka Riigikantselei saja aastase ajaloo ülevaated, pidulikult esitleti vinüülplaati vanimate Eesti hümnide salvestistega.

Riigi juubeliga on seotud Kultuuriministeeriumi ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi toetusel Euroopa Liidu struktuurifondidest rahastatav kultuuripärandi massdigiteerimine, kus Rahvusarhiiv on vedamas dokumendi-, filmi- ja fotopärandi valdkondi. 2018. aasta lõpuks käivitati edukalt arhivaalide digiteerimise projekt „Jäägem eestlasteks, aga saagem ka eurooplasteks (1860–1920)“. Ulatusliku töö tulemusena muudetakse üldsusele kättesaadavaks hoomatav osa siinsast kultuuri- ja ajaloopärandist ning arusaadavalt on massdigiteerimine ka Rahvusarhiivi järgmiste aastate üks põhiülesandeid.

Perioodi üldhinnangu kokkuvõtteks mainigem veel sedagi, et paari aasta eest alanud arhiivihuvi laiendamine erinevatesse huvigruppidesse ja kogukondadesse on selgesti muutumas Rahvusarhiivi üheks keskseks tegevussuunaks. Vabatahtlike panus erinevates ühisloome projektides on käibesse

toonud andmeid ja allikaid, mis on kümneid aastaid veetnud varjusurmas. 2018. aastal tõmmati joon alla mitmele kogukondlikule projektile. Neli aastat väldanud töö, mille sihiks oli andmebaasi loomine I maailmasõjas osalenud eestlaste kohta andis tulemuseks 236 vabatahtliku poolt koostatud 192 321 isikukirjet. Tartu Raekojas tänati pidulikult arhiivisõpru, kes kõigest mõne kuuga kandsid kaardile 1867. aasta rahvaloendusel ülesmärgitud 20 758 tartlast. Koostöös maaraamatukogude ja kohaliku kogukonna esindajatega sai valmis kuus topoteeki ehk ühisloome veebiplatvormi, mis annavad ligipääsu Adavere, Are, Laeva, Oru, Toila ja Uhtna digiteeritud ajalooallikatele.

2019. aastale läheb Rahvusarhiiv vastu healt positsioonilt. Organisatsiooni suurimaks tugevuseks on täna pühendunud, piisavalt kogunud ja piisavalt värske töötajaskond. Rahvusarhiivi külastuskordi koguneb aastas stabiilselt umbes 1,2 miljonit üle ilma. Ligi 9/10 arhivaalidest on hoitud nõuetekohastes tingimustes. Keskpikas perspektiivis on olemas väga hea plaan filmiarhiivi olukorra parandamiseks, viies kõik Tallinna arhiiviruumid kokku Rahvusraamatukogu majja. Rahvusarhiivi võimekus digitaalselt sündinud ainese vastuvõtmiseks ja säilitamiseks on kasvanud, värvatud on mitu uut spetsialisti ja investeeritud taristusse. Lähiaastail panustab arhiiv dokumentide, fotode, filmide ja kaartide digiteerimisse enam kui iial varem ja seda tööd toetavad moodsad skannerid, mille soetus langes samuti juubeliaastasse.

2. Hindamine

2018. aasta lõpu seisuga oli arhiivimoodustajatena (asutused, kus võib tekkida arhivaale) käsitletavate asutuste arv 536. Seda on 160 asutuse võrra vähem kui aasta tagasi. Põhjuseks oli riigis toimunud haldusreform, mis oluliselt vähendas valla ja linna ametiasutuste arvu. Sellest tulenevalt jääb alates 2018. aastast arhiivimoodustajate suhtarv selgelt alla veerandi (22,4%) riigis tegutsevatest avalikke ülesandeid täitvatest asutustest (kokku 2394 asutust). Varem on see arv olnud 30% lähistel.

Hinnati 13 tegutseva arhiivimoodustaja põhitegevuse dokumente, kusjuures kahe asutuse puhul selgus, et arhiiviväärtuslike dokumente ei teki. Muu hulgas said hinnatud Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi ja Eesti Teaduste Akadeemia dokumendid. Hindamata on 12 asutuse põhitegevuse dokumendid. Neist pooled on riigi või kohaliku omavalitsuse asutatud sihtasutused.

Johtuvalt asjaolust, et tegutsevate asutuste põhitegevuse käigus loodud teabe arhiiviväärtus on välja selgitatud, oli Rahvusarhiivi hindamiskomisjoni töö senisest rohkem seotud kogumise ja vastuvõtu küsimustega laiemalt. Lihtsamalt öeldes on tulnud tegeleda hindamise rakendamisel tekkinud väljakutsetega. Aasta keskel vaadati üle ja kaasajastati hindamiskomisjoni ülesanded. Hindamiskomisjon kujundab ja sõnastab nüüd ka seisukohad avalikke ülesandeid täitvate asutuste ja isikute dokumentide ning eraõiguslike dokumentide kogumise, sh hindamise ja arhivaalide vastuvõtu kohta. See on senisest mõnevõrra laiem pädevus. Näiteks on tulnud arutada dokumenti „Toimimisjuhised digitaalse ainese vastuvõtuks“, mis on ühtaegu juhend kogumisvaldkonna arhivaaridele.

Olulisemaks tööülesandeks hindamise valdkonnas kujunes Rahvusarhiivi ja asutuste vahelise koostöökeskkonna Astra funktsionaalsuste väljatöötamine. Aasta eesmärgiks oli seatud hindamise töövoog ja funktsionaalsuse täielik kandmine Astrasse, mis ka teostus. Astra juurutamine, sh kõigi hindamisotsuste vormistamine ja kinnitamine Astra keskkonnas, on plaanis 2019. aasta kevadel. Astra arendustegevusega kaasnes mitu arhiivisest testi ja arutelu hindamise protsessi, dokumenteerimise, hindamisotsuse struktuuri ja muu haakuva üle. Edaspidi muudab Astra kahtlemata kogu hindamise protsessi Rahvusarhiivis.

Inspireerivamaks sündmuseks saab nimetada juunis toimunud hindamis- ja kogumisvaldkonna kolleegide kahepäevast külaskäiku Taani Rahvusarhiivi. Külalislahked Taani kolleegid tutvustasid põhjalikult digitaalselt sündinud teabe ja andmekogude arhiveerimist ning tööd asutustega. Mitmed Eesti kogemusest erinevad lahendused (näiteks EDHS-de arhiveerimine) omandasid senisest rohkem tausta ja on leidnud laiemat arutelu.

Huvitava hindamisena tasub mainida riigi asutatud sihtasutusena tegutsevate kontsertorganisatsioonide dokumentide hindamist (28.11.2018). Eesti Filharmoonia Kammerkoori, Sihtasutuse Eesti Kontsert ja Sihtasutuse Eesti Riiklik Sümfooniaorkester ning nende eelkäijate loodud teabest valiti muu hulgas arhiiviväärtuslikena välja loominguliste töötajate isikutoimikud, foto-, heli-, filmi- ja videokogu, Eesti Rahvusmeeskoori dokumendid (väljavõtted kohalikust ja välisajakirjandusest, koorinõukogu koosolekute protokollide raamatud, kontsertide kavad ja afišid, kirjavahetus) ning palju muud olulist.

3. Kogumine ja nõustamine

2018. aastal lisandus Rahvusrhiivi hoidlatesse 130 726 säilikut, sellest 55 145 säilikut Tartu ja 46 802 säilikut Rakvere hoonesse. Kõigis üksustes tegeleti likvideeritud maavalitsuste dokumentide ja kohalike omavalitsuste arhivaalide üleandmiseks ettevalmistamise juhendamise, sealt laekunud arhivaalid andsid ka suure osa aastasest juurdekasvust. Põhjalikult tegeleti aasta jooksul Astra arendamise ja testimisega. Eraõiguslikele ettevõtetele suunatuna viidi läbi kogumisprojekt „Ettevõtted 100+“.

3.1. Avalike arhivaalide kogumine

Maavalitsuste tegevuse lõpetamisega läksid maavalitsuste dokumendid Rahandusministeeriumi valdusesse. Kohtadel alustati aktiivselt arhivaalide üleandmiseks ettevalmistamist, korrastamist ja kirjeldamist. Mahukate dokumendisarjade üleandmise käigus jõudsid arhiivi Pärnu ja Saare maavalitsuse ettevõttereistri toimikud, Harju maavalitsuse perekonnaseisuaktid ning Saare, Harju, Järva, Valga ja Jõgeva maavalitsuse õigusvastaselt võõrandatud vara ja ettevõttereistri toimikud koos haakuva ainesega. Rahvusrhiivile anti ka üle mitme maavalitsuse arhiivides hoitud rajooni täitevkomitee osakondade viimaste tegevusaastate arhivaalid ja isikutoimikud, näiteks Harju rajooni RSN Täitevkomitee eriosakonna põhitegevuse dokumendid, Viljandi rajooni RSN Täitevkomitee isiklikud toimikud, Võru maavalitsuse arhiiv kuni 2011. aastani, aga ka Võru maavalitsuse haridusosakonna õpetajate isikutoimikud aastatest 1908–1944, koolide passid aastatest 1956–1966, Võru rajooni RSN Täitevkomitee arhivaale jm. Maavalitsuste arhiividest arhivaalide vastuvõtmine jätkub veel paari järgmise aastal vältel.

Arhivaalide üleandmisega alustas mitu haldusreformi järel tegevuse lõpetanud kohalikku omavalitsust, eelkõige anti üle nõukogude perioodist pärit täitevkomiteede dokumente (peamiselt majapidamisraamatud), samuti ühismajandite dokumente. Lisaks vallavalitsustele andsid arhivaale üle ka Valga ja Sindi linnavalitsused. Viljandimaa valdadest anti üle õigusvastaselt võõrandatud vara toimikuid, mis teistes maakondades on koondatud maavalitsuste juurde. Nõustati ja juhendati paljusid vallavalitsusi pea igas Eesti piirkonnas. Rahvusrhiivi töötajad osalesid Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi korraldatud dokumendihalduse teabepäeval Pärnus, Rakveres ja Tartus, rääkides arhiivide üleandmiseks ettevalmistamisest. Mustvee vallavalitsuses korraldati infopäev arhiivikorrastamise teemal endiste Kasepää, Saare, Lohusuu ja Avinurme valdade ning Mustvee linna esindajatele.

Kõige mahukama vastuvõtuna lõpetati töö Tartu Ülikooli üliõpilaste isiklike toimikute, töötajate isiklike toimikute ning erinevate üksuste põhitegevuse säilikutega. Kokku võeti vastu 26 321 säilikut. Jätkub ettevalmistus Tartu Ülikooli arendus- ja teadusosakonna dokumentide ja isiklike toimikute üleandmiseks.

Täienesid ka mitmed kohtufondid. Riigikohus andis üle ENSV Ülemkohtu (1630 säilikut), Pärnu, Tallinna ja Tartu oblastikohtute dokumente, toimikute juurde kuuluvad heli- ja filmilindid eraldati säilitamiseks filmiarhiivis. Tartu Ringkonnakohus andis üle Tartu Maakohtu 603 säilikut. Pärnu Maakohus alustas korrastustööd Pärnu ja Rapla Rahvakohtute dokumentidega. Viru Maakohus andis üle järjekordse osa Ida-Viru Maakohtu, Lääne-Viru Maakohtu ning Kohtla-Järve Linnakohtu arhivaale, Harju Maakohus nii kohtu enda kui ka Tallinna Linnakohtu arhivaale, üle anti ka Tallinna Halduskohtu arhivaale.

Tegevuse lõpetanud asutustest jõudsid arhiivi väga erinevate valdkondade tegevust kajastavad arhivaalid aastatest 1945–2017. Nimetada tasub Eesti Arengufondi, Eesti Geoloogiakeskuse, Eesti Õiguskeele Keskuse, Rahvakultuuri Arenduskeskuse, Teede- ja Sideministeeriumi, Traktoriregistrikeskuse, Riigiettevõtte Eesti Vesi, Tallinna notari Ülle Anmanni, ENSV Liha- ja Piimatööstuse Ministeeriumi, ENSV Põllumajanduse Ministeeriumi, Põllumajanduspanga Harju osakonna ja Vabariigi Valitsuse Õigusterminoloogia Komisjoni arhivaale. Põhja-Eesti Regionaalhaigla andis üle kaheksa tegevuse lõpetanud meditsiinasutuse dokumendid (sh isiklikke toimikuid, kokku 1516 säilikut). Kaitseressursside amet andis sõjakomissariaatide fondi üle tähestikulised arvestusraamatud (1533 säilikut), mille digikujutised jõudsid Rahvusarhiivi juba möödunud aastal koos reservväelaste registriga. Korrastamata ainesena võeti vastu tegevuse lõpetanud Jõgevamaa Omavalitsuste Liidu ja Tartu Riikliku Ülikooli eksperimentaaltöökoja dokumente (viimased olid üllatuslikult hoiul eravalduses). Tallinna Tehnikaülikool (ERA.R-1834) andis üle filmiklubi dokumendid aastatest 1967–1989 (filmiklubi oli filmikunstist huvitatud TPI üliõpilaste, õppejõudude, teenistujate vabatahtlik organisatsioon, mille üritused olid nõukogude perioodil väga populaarsed).

Tegutsevad asutused andsid üle arhivaale 1990. aastatest ja 2000. aastate esimesest kümnest, näiteks jõudsid arhiivi Riikliku Lepitaja Kantselei, Põllumajandusministeeriumi (ministri määrused), Eesti Standardikeskuse, Rahandusministeeriumi Riigivara registri, SA Teaduskeskus AHHA, Geenivaramu, Biokeskuse ja Viljandi 2. keskkooli arhivaalid. Eesti Teaduste Akadeemia andis üle arhivaale erandlikult varasest perioodist ehk aastatest 1938–1940. Nõustati ja juhendati Tartu observatooriumi, SA Eesti Teadusagentuuri, Kasari kooli, Varbla Põllumajandusliku hoiufondi arhiivide korrastamist. Endiselt on aktuaalne personalitöö isikutoimikute (1944–1991) üleandmine, näiteks andsid isikutoimikuid üle Maaeluministeerium, Eesti Pank, Tallinna Tehnikaülikool, SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Kadrina EPT ja tegevust lõpetav Pärnu Majandusühistu. Koostöös Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ametiga kavandati digitaalse andmekogu Põllumassiivide register vastuvõtmist, mis aga lükkus edasi (SIARD-failide tegemine kogu andmebaasist ei õnnestunud geomeetriliste andmete tõttu, arutelu all on ainese vastuvõtmine CSV-failidena väiksemas andmemahus).

3.2. Eraõiguslike asutuste dokumentide ja isikuarhiivide kogumine

Eesti Vabariik 100 programmi raames viidi läbi teavituskampania „Ettevõtted100+“, mille eesmärk oli teavitada üldsust era- ja äri sektori dokumentide võimalikust uurimispotentsiaalst ning juhtida tähelepanu Eesti majandusajaloo säilitamise vajalikkusele. Koostöös väljaandega Äripäev ilmus artikkel arhiivi kogudes säilitatavatest majandusajaloo arhiividest ja jagati näpunäiteid digitaaldokumentide haldamiseks ettevõtetes. Ühtaegu koostati ja viidi läbi dokumendihalduse küsitlus äri sektoris ning analüüsiti ettevõtete huvi arhiivi ja nõustamistegevuste suhtes. Lisaks loodi (väike)ettevõtjatele suunatud video digitaaldokumentide haldamisest ja arhiveerimisest. Pikemaajalise tulemusena sündis „Ettevõtted 100+“ programmi osana äri sektorile suunatud infokirja formaat, mis hakkab ilmuma paar korda aastas ja mida saadetakse kampania käigus tekkinud kliendibaasile. Rahvusarhiivi kodulehele loodi lisaleht [Eesti ettevõtted 100+](#).

Eesti Teaduste Akadeemia taotles Rahvusarhiivilt akadeemikute isikuarhiivide vastuvõtmist, arhiivi jõudsid Karl Orviku, Artur Luha ja Juhan Kahki isikuarhiivid. Korrastamata kogumitena võeti vastu poliitik Mart Nuti arhivaalid aastatest 1986–2018, arhiivi koosseisu kuuluvad päeviku vormis märkmed ja kirjutised, trükis avaldamata artiklid, artiklite käsikirjad ja kalendermärkmikud ning riigiametniku ja teadlase Aare Purga (1937–1993) ametialase tegevuse dokumendid 1980. aastate

lõpust 1993. aastani, mis kajastavad tema tööd riigi teenistuses ja Eesti esindajana mitmes rahvusvahelises organisatsioonis. Rahvusarhiivi jõudis ka endise julgeolekutöötaja August Kuuseoksa kollektsioon, mis sisaldab nii arhiivi looja tööalaseid dokumente nõukogude perioodist kui ka isiklikke ja varasematele põlvkondadele kuulunud unikaalset ainet. Arhiivile anti üle teadlaste perekonna Reebenite isikuarhiiv ja jätkutööna lisandus haridustegelase Kaarel Kotsari ja tema perekonna dokumentide üleandmine. Märkimist väärib ka Kurista mõisa kaartide 1860–1897 digitaalkoopiate vastuvõtmine. Väliseesti kogule lisandusid Gävle Eesti Seltsi arhiiv koostöös Rootsieestlaste Liiduga ja EELK Konsistoriumi vahendusel saabunud San Francisco eesti segakoori arhiiv.

2018. aastal jätkus koostöö koguduste arhiividega. Suvel jõudsid Rahvusarhiivi kunagise Kodavere kihelkonnakooli kapist leitud Kodavere-Alatskivi koguduse dokumendid, millest vanimad pärinevad 19. sajandi lõpust ja uuemad 20. sajandi lõpust. Tartu Kolgata Baptistikogudus andis üle arhiivi 20. sajandi algusest. 2017. aastal Rahvusarhiivile üle antud kaks EELK Tartu Peetri koguduse kehvast seisundis 19. sajandi personaaliat said lisa raamatu kolmanda osana, see korrastati ja digiteeriti. Unikaalse leiuna jõudsid Rahvusarhiivi EAÕK Värska kiriku tornis asunud dokumendid, neist vanimad pärinesid 18. sajandi keskelt ja hilisemad 20. sajandi lõpust.

Eesti Kultuuriseltside ühenduse korraldatud infopäeval Järva- ja Jõgevamaal tutvustati kohalike kultuuriseltside esindajatele seltside ajaloo allikaid, nende kättesaadavust Saagas ning dokumentide ja fotode hoiustamise peamisi põhimõtteid.

3.3. Audiovisuaalse ainese kogumine

2018. aastal lisandunud audiovisuaalsest ainesest kaalukaima osa moodustas digitaalselt sündinud filmimaterjal. Arvele võeti 28,338 terabaiti, mille hulgas on nii säilituseks emplariseaduse alusel laekunud filme aastatest 2017–2018 kui ka varem toodetud filme. Lisandus 89 uut nimetust filmimaterjali – nii professionaalselt toodetud mängufilmid kui ka 8 mm amatöörfilmitoodangut, mis ilmekalt kajastavad nõukogude aja elu-olu. Filmimaterjali nii analoogkandjal kui ka digitaalselt laekus näiteks produktsioonifirmadelt Zbanski Kino, Kokoro, Kuldmuna (reklaamfilmid), Vesilind, Alasti Kino, Allfilm ja Kuukulgur. Lisandus ka 117 uut nimetust videomaterjali, sh 79 videot Eesti Kaitseväge staabi- ja sidepataljoni tegevusega aastaist 2008–2012.

Fotoainesena võeti arvele 49 088 fotot, millest 320 on nn omavõtted, sh EV100 sündmusi ja Rahvusarhiivi näitusetegevust kajastavad fotod (fotograaf Mati Mänd). Endel Viidingu tütar andis üle isa fotokogu, mis jagunes kolmeks osaks: Endel Viiding (384 fotot), Ivar Paalman (344 fotot) ja Fotode ja reproduktsioonide kollektsioon (168 fotot). Arhitekt Urve Rukki arhitektuuri-päranditeemalisi digitaalselt sündinud fotosid aastatest 2012–2017 võeti arvele ja kirjeldati 3443.

4. Säilitamine

4.1. Säilitustingimused ja hoidlatöö

2018. aasta lõpus paiknevad Rahvusarhiivi arhivaalid seitsmes hoones, kus on hoiul 9 493 598 säilikut (sh fotod ja helid) ja 34 722 nimetust filmidokumente. Kaasaegsetes arhiivihoonetes (Rakvere, Valga, Tallinna Madara tänava ning Tartu Nooruse ja Vahi tänava hooned) säilitatakse 89% Rahvusarhiivi arhivaalidest. Vaba riulipinda on kokku 16 907 riulimeetrit.

Tartus jätkati teise hoidla sisustamisega digiteeritud kaartide hoidmiseks. Sel eesmärgil koliti Noorasse arhivaalid Vahi hoidlast nr 2 ja paigutati sinna seni Rakveres kasutusel olnud üheksa kaardikummutit koos suureformaadiliste kaardilehtedega (4937 säilikut). Ühtlasi teostati Vahi tänava hoones 7370 karbi ümberpaigutus ja Noora hoidlasse koliti ümber 18 310 karpi arhivaale. Lisaks ümberpaigutatud säilikutele sisestati arhiivi infosüsteemi 57 491 säiliku asukohainfo. Lõpetati kolme arhiivi olemikontroll (SAMA.356, ERAF.12BSM, ERAF.129SM, sh moodustati viimase arhiivi põhjal endisest 4293 säilikust 9169 säilikut). Tartu hoiuhaldurid väljastasid aasta jooksul 24 233 säilikut, hõlmates uurimissaali, kauglaenutuse, kopeerimise ja arhiivisiseseid tellimusi. Aktiivsemad laenutusküüd olid detsember-jaanuar ja tavapäraselt märts-aprill. Digiteerimiseks väljastati majapidamisraamatuid, kirikukoguduste materjale, fotosid ja kaarte.

Tallinnas suurenes uute arhiivide vastuvõtt, aasta jooksul vormistati 22 973 säiliku vastuvõtmine. Üleandmist ettevalmistavad asutused vajasisid eelmiste aastatega võrreldes rohkem tuge säilitus- ja vormistusküsimustes, seetõttu käidi arhivaalide seisukorda hindamas koha peal, osutati konserveerimisteenust enne ainese üleandmist ja tehti väiksemaid koolitusi. Madara hoidlates jätkati kahe suure arhiivi (ERA.842, ERA.1947) karbistamist säilikute laenutamise hõlbustamiseks. Madara ja Maneeži hoidlate vahel jagunenud arhiivid (ERA.T-2.4-1, ERA.T-15.5-1) koliti kokku ühte hoidlasse. Hoidlatest väljastati 25 447 säilikut, sellest suurusjärgus $\frac{2}{3}$ hõlmab Madara hoone hoiuteenust.

Filmiarhiivis läbis enne laenutust tehnilise kontrolli 212 filmisäilikut (69 938 meetrit) ja laenutusest tagasi saabunud 264 filmisäilikut (81 965 meetrit). Paralleelselt fotode kogumisega toimus fotode puhastamine, pakendamine, šifreerimine ja tehniliste andmete fotode infosüsteemi kandmine. Jätkub arhiiviväärtuseta positiivide ja negatiivide olemikontroll.

Valgas tehti ettevalmistusi maavalitsuste arhiivide kogumiseks. Keldrihoidlasse paigutati ümber tähtajalisi personalidokumente sisaldavad säilikud, tekitades seeläbi kogumisruumi hoone teise korruse hoidlasse. Lühiajaliselt probleemsed olid keldris asuva külghoidla keskkonnatingimused, sest pärast tänavapoolse kõnnitee remonti hakkas läbi seinte tungima vihmavesi. Viga parandati hoone haldaja ja ehitaja koostöös. Rakveres tehti olemikontrolli aasta vältel arhiivi vastu võetud säilikutele. Rakverest Tartusse transporditud kaardikummutite asemele toodi Vahi hoonest ühe hoidla jagu arhiiviriuleid.

Suvine pikalt kestnud kuumus mõjutas peaaegu kõigi hoidlate sisekliimat. Maneeži hoones tõusis temperatuur aeglaselt, kuid järjepidevalt, saavutades maksimumi ülemiste korruste hoidlates 31 kraadi juures. Madara hoone maksimum oli 25,4 kraadi M4 hoidlas. Aasta alguse külmad ilmad langetasid Madara hoone mitme välisseinaga hoidlates temperatuuri 12 kraadini. Sügisese tugeva sajuga tungis aga vihmavesi läbi laepaneelide M7 hoidlasse. Ligi 17 aastat vana kliimasüsteem lakkas suvel sootuks töötamast ja selle parandamine oli tagavaraosade puudumise tõttu üpris

komplitseeritud. Madara hoone keskkonningimuste reguleerimine oli seega probleemne läbi aasta. Samuti esines korduvaid tõrkeid filmiainese hoidmiseks kasutatava Rakvere külmhoidla kliima stabiilsust tagavate seadmete töös. Noora ja Vahi hoone mõne hoidla temperatuurinäidud ületasid suvel lühikese perioodi vältel ülemist lubatud piirnormi paari kraadi võrra, aga suhteline õhuniiskus püsis aastaringselt lubatud vahemikus.

4.2. Konserveerimine

Konserveerimisvaldkonna peamine töösuund Tartus oli kaartide ja köidetud arhivaalide ettevalmistamine digiteerimiseks (765 m² ehk 2200 kaardilehte, 85 säilikut ehk 7300 lehte Värskas ja Saaremaa EAÕK koguduste (Kuressaare, Piila) ning Felix Kadariku isikuarhiivi materjale). Täismahus konserveeriti 14 säilikut (2503 lehte, 2 kaarti, 8 köidet), valmistati 57 köidet ja 16 säilitusümbrist ning osaleti kahe näituse ettevalmistamisel. Novembris alustati dokumendipärandi massdigiteerimise projekti „Jäägem eestlasteks, aga saagem ka eurooplasteks (1860–1920)“ hõlmatud vallavalitsuste toimikute füüsilist ettevalmistamist digiteerimiseks.

Tallinnas tegeleti põhiliselt uurimissaalist, kogumisosakonnalt ja korrastatavate arhiivide ainese konserveerimise ja digiteerimiseks ettevalmistusega. Lisaks konserveeriti kuus suureformaadilist kaarti (ERA.T-6) ja lõppemas on Pärnu arhitektuurijooniste konserveerimine (ERA.T-10). Digiteerimistööde ettevalmistuse põhimahu tegi eelmisel aastal väljakoolitatud seni ainult digiteerimisega tegelenud spetsialist, konservaatorite töölauale jõudis vaid väiksem ja keerulisem osa tööst. Lõppenud aasta põhjal võib kinnitada, et selline kaheastmeline süsteem on ennast õigustanud.

Filmiarhiivis valmistati digiteerimiseks ette 100 säilikut ehk 24 865 filmimeetrit. Enne digiteerimist ja laenutamist puhastati 171 filmisäilikut (47 743 meetrit), neist nitropõhimikul 10 säilikut (2246 meetrit). Restaureeriti 1966. aastal valminud film „Sentimentaalne novell“. Koostöös MTÜga Eesti Digikeskus restaureeriti Theodor Lutsu käe all 1931. aastal valminud viieosaline film „Kaitseväe töö ja elu“.

Tellimustööna konserveeriti eraisikutele kuuluvaid taluplaane, 10 Kurista mõisa kaarti ja muid dokumente. Arvo Pärdi Keskuse tellimusel konserveeriti Arvo Pärdi perekonnale kuulunud puitkaaneline piibel 1863. aastast. Digiteerimiseks valmistati ette Eesti Arhitektuurimuuseumile kuuluvad 13 suureformaadilist kaarti.

Rahvusarhiivi konservaatorid osalesid Eesti Konservaatorite Ühingu IV teadusseminari „Kuidas teadlased pärandit näevad“ korraldamisel. Koostöös Tartu Kõrgema Kunstikooliga koolitati muuseumi- ja arhiivitöötajaid fotode digiteerimise valdkonnas. Konservaatoritel oli võimalus osaleda toneeritud paberite valmistamise (koolitaja kolleeg Rahvusraamatukogust), plastikalusel kaartide konserveerimise (juhendaja praktikant Vincent Dion Kanadast) ning kopeertechnikates plaanide identifitseerimise ja konserveerimise (arhiivi korraldatud väliskoolitus, koolitaja Amandine Camp Prantsusmaalt) koolitustel. Ühtaegu õpetati Tartu Kõrgema Kunstikooli tudengeid, juhendati ühe lõputöö valmimist ja ühe tudengi suvist tööpraktikat ning osaleti lõputööde kaitsmise komisjoni töös. Teist suve järjest praktiseerisid Nooras Tartu Ülikooli Keemia Instituudi EACH (*Excellence in Analytical Chemistry*) programmi magistriõppe tudengid, seekord Pakistanist ja Indoneesiast. Aasta jooksul jõuti juhendada veel SA Virumaa Muuseumid koguhoidjat ning konservaatorit ja tudengit Kanadast.

4.3. Digiteerimine

Tartu digiteerimisüksuses jätkus kaardimaterjalide ja jooniste ning fotode ja majaraamatute kopeerimine. Arhiivile kuuluvaid köites ja köitmata arhivaale digiteeriti kokku 5238 säilikut (230 128 faili), lisaks 2337 fotot ning 7009 kaadrit mikrofilmi. Eri mõõdus kaardi- ja plaanimaterjali skaneeriti 4500 faili. Arhiivikasutajate esitatud koopiatega arv ja maht tõusis mitmendat aastat jõudsasti: 2017. aastal valmistati 59 300 faili ja 2018. aastal 90 158 faili (3889 tellimust). Teenustööna digiteeriti Eesti Arhitektuurimuuseumile 13 kaardilehte.

Tallinnas täideti Utah' genealoogiaseltsi (GSU) ja Yad Vashemi tellimusi, aasta teisel poolel lisandus Vabadussõja ühisloomeprojekti materjalide digiteerimine. Kokku digiteeriti aasta jooksul 13 565 säilikut ja 1 126 006 kaadrit. Digiteerimise võimekus kasvas ühe digikaamera lisandumisega veebruaris. Koopiatega esitati 2973, neist 92% moodustasid digikoopiaid. Võrreldes eelmise aastaga tellimuste maht mõnevõrra vähenes, sest vähenes ka saalikülastuste arv, ent samas suurenes genealoogiliste allikate maht Saagas (näiteks opteerimistoimikud).

Filmiarhiivi saabusid aasta lõpus kaks filmiskannerit: Saksa päritolu Arriscan XT ja Hollandi päritolu HDS+. Skannerid jäädvustavad filmi kaaderhaaval ning suudavad digiteerida ka väga habrast filmilinti. Arriscan XT filmiskanner võimaldab digiteerida 35 mm ja 16 mm filmilinti kuni 6K resolutsioonis. Optilise heliriba olemasolul dekodeeritakse juba liikuva pildiga sünkroonis olev helifail. Selline heli loomine välistab filmilindi mitmekordse kasutamise skanneris. HDS+ filmiskanner võimaldab digiteerida kõiki kitsasfilmi formaate kuni 4K resolutsioonis. Lisaks on võimalik digiteerida filmiheli magnetribaga 8 mm, Super 8 mm ja 16 mm filmilindilt ning optilise heliga filmilindilt. Skannerid täiendavad oluliselt filmiarhiivi digiteerimise võimekust, kattes kõik arhiivis leiduvad filmiformaadid ning tagades suurepärase tingimused audiovisuaalpärandi säilitamiseks ja (taas)kasutamiseks. Aasta jooksul digiteeris filmiarhiiv säilivuse tagamiseks 105 nimetust filme (ajaline maht 14:55:48), sealhulgas kaks nimetust nitropõhimikul. Kasutusfondi täiendati 116 nimetusega. Digiteeriti 97 helilinti (78:36:02) ja 407 helikassetti (325:45:42). DVD-dele salvestati uurijate tellimusel filmi 09:42:25. Riigikantselei tellimusel digiteeriti 132 helikassetti mahus 127:39:33. Film Audio OÜ digiteeris heli 137 säilikut (36 955 meetrit). Fotosid puhastati ja skaneeriti 4213 säilikut, digiteeriti 1329 klaasnegatiivi, digitaalse überpildistamisega loodi albumifotodest 1963 pildifaili. Uurijatellimusena skaneeriti, töödeldi koopiaid ja salvestati 255 säilikut.

Sügisel alustas Rahvusarhiiv erineval andmekandjal arhivaalide digiteerimise sisuliste ja tehniliste põhimõtete kaasajastamist. Selleks andis tõuke vajadus ühtlustada seni kasutatud failinimesid, digitaalselt sündinud dokumentide vastuvõtt ja filmiarhiivi teenuste kaasamine VAUsse. Digiteerimise eri etappide ja funktsioonidega seotud osapoolte ja üksuste vajadustega arvestamine ning ühisesse juhisesse koondamine on olnud keerukas ja aeganõudev, aga peaks lahenduseni jõudma järgmise aasta esimeses pooles.

5. Kasutamine

5.1. Veebikülastused ja uurijateenindus

Veebikülastuste koguarv küündis ka 2018. aastal ümmarguselt 1,2 miljonini. Kõige enam oli kasutajaid [Saagas](#) (395 000 külastust), järgnes [VAU](#) (276 000 külastust), [Rahvusrhiivi koduleht](#) (167 000 külastust) ja [AIS](#) (148 000 külastust). Teistest pühendunumad on Saaga kliendid, neist igaüks tegi kuus keskmiselt ühe poole tunnise külastuse, lapates korraga läbi pea 60 lehte. 450 000 AISi otsingu hulgas olid tavapärastel kõige populaarsemad isikute ja asutuste nimedega seotud päringud.

Arhiivi kesksesse kliendibaasi lisandus aastaga 9200 uut kasutajat. Aktiivsete püsikasutajate (üle saja külastuse aastas) arv on tõusuteel, jäädes täna napilt alla 3000. Enamik neist tegeleb traditsiooniliselt pere- ja kohaloo uurimisega. Uurimissaalide külastajate koguhulk püsib varasemas suurusjärgus: Tartus, Tallinnas, Rakveres ja Valgas käis aasta jooksul arhivaalidega tutvumas 2330 uurijat kokku 8200 korral. Noora uurimissaali külastamine kasvab, seetõttu on ka Tallinna ja Tartu statistika võrdsustumas. Madara ja Noora uurimissaalides laenutati aasta jooksul kokku 38 493 säilikut, vormistati 6957 koopiatellimust ja 3840 kauglaenutust. Kauglaenutusteenuse populaarsus on oluliselt kasvanud. Filmiarhiivis menetleti aastaga 869 tellimust, millest enamik seostus fotodega. Tallinna ja Tartu raamatukogudes tehti kokku 1894 laenutust. Kodanike ja asutuste esitatud päringuid lahendati 5174, neist 2662 vastati arhiiviteatisena.

2018. aasta veebruarist läks Rahvusrhiiv üle uuele müügisüsteemile Erply, mis on hõlbustanud arvete koostamist ja laekumiste jälgimist. Alates septembrist on VAUs kasutusel uus juurdepääsupiirangute haldusmoodul, mis on lihtsustanud seniseid töövooge nii arhiivi kui ka kliendi vaates.

5.2. Teatmestu ja andmebaasid

[Fotode andmebaasi Fotis](#) lisati aastaga üle 26 600 uue kirje. Filmiarhiivis jätkus Jaan Rieti ja Urve Rukki fotode kirjeldamine ning lisandus mitu väiksemat kogu (kokku 19 382 uut fotokirjet). Eraldi märkimist väärib Vabadussõjaga seotud 1900 fotole kirjelduste loomine. Tartus jõudis lõpule töö Postimehe kirjastuse fotoarhiiviga, jätkati fotode ja reproduktsioonide kollektiooni ning haridusasutuste fotodega (kokku 5300 uut kirjet). Tallinnas lõppes endise parteiarhiivi fotokogu korrastamine ja kirjeldamine, samuti kirjeldati RAS Kommunaalprojekti ja mitme isikuarhiivi fotosid (kokku 1950 uut kirjet). Filmiarhiivi [infosüsteemi FIS](#) lisandus 252 uut kirjet, sealhulgas näiteks 79 videot Eesti Kaitseväge staabi- ja sidepataljoni tegevusest 2008–2014. Uusi helisalvestusi lisati 28.

[Kaartide infosüsteem](#) täienes veidi enam kui 2200 uue kirjega. Tartus lisandusid kirjeldused kaardikogu, Liivimaa maakultuuribüroo ja perekond Bergi arhiivide juba varem digiteeritud kaartidele (kokku üle 1440 kaardi). Tallinnas kirjeldati Eesti Maapanga ja mitme väiksema arhiivi kaarte (kokku 770 kaarti), arvukalt parandati ka olemasolevaid kirjeldusi. Infosüsteemi lisandusid Eesti Arhitektuurimuuseumi linnaplaanid, liitumishuvi ilmutasid Ajaloomuuseum ja Rahvusraamatukogu.

Iga-aastase traditsioonina jätkus AISi kirjete parandamine ja kontroll, rootsiaegsete supliikide pealkirjastamine, kinnistute andmebaasi täiendamine ning represseritute kartoteegi sisestamine.

Eraldi tasub esile tõsta seni ainult Fotises kirjeldatud parteiarhiivi fotokogu 14 924 säilikupealkirja lisamist AISi (ERAF.2), hõlbustades märgatavalt koopiategelike haldust VAUs.

Lõpule jõudis neli aastat väldanud [ühisloomeprojekt „Eestlased Esimeses maailmasõjas“](#). Vahemikus 2014–2018 indekseeris 236 vabatahtlikku 887 säilikut ja lõi 192 321 isikukirjet ehk kuus keskmiselt 4000 kirjet 14 vabatahtliku abiga. Pea neli viiendikku kõigist kirjetest on loonud neli vabatahtlikku. 2018. aasta lõpuks on kirjetest üle kontrollitud 40%, sedagi vabatahtlike panusena. Paarisaja kodukirje kaudu on kättesaadavaks tehtud koduarhiivides ja perepärimuses talletatud mälestusi ja fotosid. Projekti peamine eesmärk – hõlbustada eesti sõdurite andmete leidmist – on seega täidetud. Esimeses maailmasõjas osalenud eestlaste nimekiri oli ühtlasi ka üks Rahvusarhiivi kingitusi [EV100](#) programmi raames. Samamoodi täitis oma ülesande [ühisloomeprojekt „Tartu 1867“](#), mille käigus kanti kaardile 1867. aasta rahvaloendusel ülesmääritud tartlased. „Tartu 1867“ projekti sisestustöö kestis 2017. aasta oktoobrist 2018. aasta veebruari keskpaigani. Sisestajaid oli 68, kontrollijaid 10, kirjeid loodi kokku 20 758. Üle tuhande isiku ehk 72% kõigist kirjetest sisestas 8 vabatahtlikku. 2018. aasta vältel kestsid ka uue ühisloomeprojekti „Vallakohtud“ arendustööd. Uue rakenduse kaudu saavad vabatahtlikud hakata täistekstidena sisestama tsaariaegsete vallakohtute protokolle, keskkond avatakse 2019. aasta alguses. Samuti algasid sisulised ettevalmistused juba järgmise, Vabadussõja sõduritele pühendatud ühisloomeprojekti loomiseks.

5.3. Arhiivipedagoogika ja avalikud sündmused

2018. aastal külastas Noora hoonet Tartus enam kui 3000 arhiivihuvilist. Toimus 102 ekskursiooni 990 osalejaga. Arhiivitundides käis 712 õpilast ja 55 õpetajat, kaugemad tulijad olid Tallinnast ja Väandrast. Nooremad õpilased mängisid arhiivitunni järel tihti nutitahvlites otsimismängu „Seiklus Nooras“ (osales 365 õpilast). Erinevaid töötube viidi läbi 583 osalejale. Märgatavalt on tõusnud koolide huvi algatuse „Kutsu arhiiv kooli“ vastu, selle raames käis pedagoog lisaks Tartule Nõos, Alatskivil, Rāpinas ja Võrus. Vastavaid tunde toimus kokku 21, osales üle 450 õpilase. Eelmisel aastal Nooras alguse saanud uurimistöö infotundides osales 2018. aastal 9 õpilast ja 10 õpetajat. See töö on juba andnud tänuväärseid tulemusi – infotundides osalenud Ülenurme Gümnaasiumi õpetaja Milvi Tisleri poolt juhendatud uurimistöödest pälvis üks Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Seltsi konkursil Vabariigi Presidendi raamatupreemia ja ERMi eripreemia, teine aga EAÜSi tänukirja. Mõlemad uurimused tuginesid Rahvusarhiivi allikatele. Aasta jooksul toimus Tartus kolm teabeüritust, kus tutvustati arhiivipedagoogikat. Augustis ERMis peetud muuseumide infopäeval osales enam kui 230 õpetajat üle Eesti. Sügisel Nooras toimunud kahest infopäevast võttis osa 22 ajalooõpetajat.

Tallinnas viidi läbi 28 arhiivitundi 395 õpilase osalusel, seitse tundi toimus Tallinna ja Maardu koolides. Aasta jooksul korraldati 9 arhiiviteenuseid ja ajaloo uurimist tutvustavat uurijatundi 188 osalejale. Filmiarhiivis toimus aasta jooksul 13 ekskursiooni 225 osalejaga. Avalikest sündmustest väärrib äramärkimist kahel järjestikkusel aprillikuu laupäeval Nooras toimunud pere- ja kohaloo uurijaile suunatud koolitus „Uri oma juuri!“, kus osales 70 inimest. 19. mail toimus järjekordne muuseumiöö, mida tähistati nii Tallinna kui Tartu arhiivihoonetes. Filmiarhiivi Ristiku tänava hoones osales muuseumiööl 80 inimest, Noora majas Tartus toimus Eesti Vabariigi algusaegadest inspireeritud pidu 550 osalejaga: kõlas grammofonimuusika, vaadata sai peo-teemalist videoprogrammi ja originaale arhiivi kogudest, võis lasta end pildistada fotonurgas ning osaleda loterii-allegriis. Öhtu naelaks oli arhiivi kogudest pärineva ja 1883. aastal tsensori poolt keelatud näidendi „Surnu pealu ehk kõstri saladuse“ etendus, mille osatäitjad olid Miina Härma

Gümnaasiumi õpilased ning lavastaja õpetaja Aile Laats. 16. oktoobril anti Tartus välja järjekordne Rahvusarhiivi tudengipreemia, mille pälvis Toivo Kikkas Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudis kaitstud bakalaureusetööga „Jalaväe relvastusega varustamine Eesti Vabadussõjas 1918–1920“. 11. novembril toimus Nooras ilmasõja ühisloomeprojekti pidulik lõpuüritus „Isadepäeval ilmasõjast“, kus osales 200 inimest. Ettekande pidas professor Aadu Must, tänati vabatahtlikke ja toimusid töötoad ning ekskursioonid. Arhiiviväliseks seminarideks ja koolitusteks renditi Noora ruume 31 korral.

Tartus Noora hoone fuajees eksponeeriti kokku seitset ajutist näitust. Aasta avas Rahvusarhiivi näitus „Kus surijaid, seal pärijaid“, mille järel pakkusime pinda mitmele rändnäitusele: „Eesti naisliikumise juubeliaasta: Marie Reisik 130“ (Okupatsioonide ja vabaduse muuseum Vabamu), „Eesti-Poola suhted 1918–1939“ (Rahvusarhiiv ja Poola Vabariigi Suursaatkond Tallinnas), „Teekond hommikumaale“ (Tartu Ülikooli Kunstmuuseum), „Calligraphic and artistic schools and scriptorial centres in the Bulgarian lands“ (Plovdivi riiklik raamatukogu), „Paadipõgenikud. Minna ei taha, aga jääda ei saa“ (SA Rannarahva Muuseum) ning „Sarajevo Assassination“ (Bosnia ja Hertsegoviina rahvusarhiiv). 22. juunil toimunud Eesti-Poola näituse avamisel osales ka Poola Vabariigi president Andrzej Duda. Augusti keskpaigast kuni oktoobri alguseni eksponeeriti Tartus Küüni tänava välisendidel arhiivinäitust „Tartu lood: hooned ja inimesed“.

Tallinnas Maneeži hoone galeriis oli aasta jooksul vaatamiseks neli näitust: kevadel arhiivinäitus Eesti-Leedu suhetest 1918–2018, mais videomängude muuseumi interaktiivne näitus „Infinite Lives“, suvel „Benita Labi: „Splendid loneliness““ ja aasta lõpul „Eesti elukaared: Sajandi album“. Filmiarhiivi ajaloolistes vangikongides eksponeeriti juunis näitust „Neelatud aeg: 10 fotot erifondidest“ ning Järva-Jaanis toimunud filmilindifestivalil näitust „Teekond Nipernaadini“.

Filmiarhiivi kureeritud filmiprogramme näidati mai algul toimunud Viljandi komöödiafilmide festivalil Wilkom, mai lõpus ja juuni alguses peetud 37. Vanalinna päevadel ning Filmilindifestivalil augustis. Jaanuarist aprillini jätkus Arhiivikino esimene hooaeg Nooras, oktoobris algas aga teine hooaeg seanssidega nii Tartus kui ka Tallinnas, Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumi kohvikus. Filmiarhiivi üheks silmapaistvamaks sündmuseks osutus 1. oktoobril tähistatud rahvusvahelise muusikapäeva raames aset leidnud tummfilmikontsert pianist Johan Randvere ja klarnetist Marten Altrovi saatel – ühe päeva jooksul toimunud kolmel seansil osales üle saja inimese. Rahvusarhiivi kogudesse kuuluvad ekraaniteosed linastusid ka aprillis New Yorgis väldanud 11. orbfilmide sümpoosionil „Armastus“ ja Wiesbadenis toimunud Ida-Euroopa filmifestivalil GoEast, augustis peetud 17. Hiroshima rahvusvahelisel animatsioonifilmide festivalil ning sügisel Lübeckis aset leidnud 60. Põhjamaade filmipäevadel Saksamaal. Eesti Vabariigi 100. aastapäeva puhul jõudsid filmiarhiivis säilitatavad filmid mäluasutuste koostöös ka Pariisi, Stockholmi ja Helsingi kinoekraanidele. EV100 puhul andis filmiarhiiv välja vinüülplaadi Friedrich Paciuse „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“ vanimate säilinud hümnisalvestustega, tegi koostööd MTÜga Digikeskus Theodor Lutsu filmide publitseerimiseks ning kureeris Pimedate Ööde Filmifestivali fookusprogramme „100-aastased“ ja „Ingmar Bergman“. Novembri teises pooles peeti koostöös Eesti Kunstiakadeemiaga filmiarhiivinduse avatud loengusarja Pimedate Ööde Filmifestivalil.

Arhiivi kogusid ja teenuseid tutvustati konverentsidel ja sotsiaalmeedias. Nooras toimus aasta jooksul mitu Tartu Ülikooli loengukursust ja praktikumi, mille läbiviimisel osalesid ka arhivaarid. Rahvusvahelise koostöö vallas löödi kaasa rahvusvahelistes projektides „Community as Opportunity“ ja „Turning Access into Learning“, mis 2018. aastaga lõppesidki.

5.4. Ühismeedia ja turundus

Rahvusarhiivi [Facebooki](#) konto jälgijate hulk suurenes 11,54%, jõudes 3635 jälgijani. Kokku tehti aasta jooksul 143 postitust ja 2018. aasta levi (*reach*) oli 261 019. Näiteks olgu allpool esile toodud kolme kõige suurema leviga postituse kirjeldused.

kuupäev	Sisu	Tüüp	Levi(reach)
15/06/2018	Kooli vaheaegadel suvel käin niidul lillesid noppimas. Kuulen seal lindude laule. Punun lilledest pärga. Tulen niidult koju, kitkun rohtu. Kraamin tuba, teen süüa, siis kui ema kodus ei ole. Söödan kanu, korjan nende mune. Öhtul kuulen jälle lindude laulu ja lähen magama.	<i>Link:</i> https://blog.ra.ee/mis-suvevaheajal-paale-hakata/	8700
18/02/2018	Sel aastal on õnneks lumega veidi parem seis :) Toredat Tartu maratoni nii võistlejatele kui kaasaelajatele! Foto: Lumepuuduse tõttu ära jäänud Tartu maratoni asemel korraldatud retrosõit (2,3 km). 10.02.1990. EFA.204.0-169203 Fotograaf: Lembit Michelson. #tartumaraton	<i>Foto:</i> EFA.204.0-169203	8200
14/02/2018	Sel reedel tähistab Leedu Vabariik oma 100. sünnipäeva. Lõunapoolsete sõprade juubelinädala puhul otsisime välja vimkaga loo aastast 1931, mil Eesti pinnal eraldati Lätist Leedu. Ajab segadusse? Loe täpsemalt meie sellenädalasest blogiloost.	<i>Link:</i> https://blog.ra.ee/palju-onne-leedu-vabariik/	6900

2018. aastal toimus Rahvusarhiivi [ajaveebi](#) ehk blogi uuenduskuur. Tähtsamad värskendused olid kujunduse kaasajastamine, kujunduse fotokesksemaks muutmine, blogi kolimine Rahvusarhiivi serverisse ja spetsiaalse virtuaalnäituse postitustüübi loomine (näiteks: [Eesti elukaared](#). [Sajandi album](#) ja [Tartu lood](#)).

Rahvusarhiivi [Instagrami](#) jälgijate hulk suurenes 45,9%, jõudes 1291 jälgijani. Üheksa populaarsemat fotopostitust 2018. aastal olid järgmised:

6. Digitaalarhiivindus

6.1. Tarkvaraarendus

2018. aastal valmis ja läbis testimisfaasi Rahvusarhiivi asutustega tehtava töö tarkvaramooduli (Astra) esimese etapi funktsionaalsus, mis võimaldab Rahvusarhiivil ja asutustel hallata liigitusskeeme ja hindamisotsuseid. Kasutusele võeti fotode infosüsteemi Fotis uus versioon. Uue rakendusena valmis ühisloomekeskkond „Vallakohtud“, mille kasutuselevõtt toimub 2019. aasta alguses. Sisemist töökorraldust muutva arendustöödena liidestati virtuaalne arhiivi uurimissaal VAU müügisüsteemiga Erply ning arendati välja VAU juurdepääsutaotluste elektroonilise haldamise moodul. Jooksvalt täiendati ja uuendati ka teisi kasutusel olevaid rakendusi, sh Saaga, ühisloome rakendused, kaartide infosüsteem, filmiarhiivi infosüsteem FIS, Preservica, UAM. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi infoühiskonna arendamise struktuurivahendite toel valmistati ette ja viidi läbi riigihange andmebaaside arhiveerimise tarkvarade DBPTK ja DBVTK edasiarendamiseks ning aasta lõpuks jõuti hankelepingu allkirjastamiseni Portugali tarkvarafirmaga KEEP Solutions LDA.

6.2. Digitaalne säilitamine

Digitaalselt sündinud arhivaale andis uue asutusena üle Tallinna Linnakantselei (Tallinna Linnaarhiivile, mis kasutab Rahvusarhiivi digitaalarhiivi). Digitaalselt sündinud ainekandjad andsid üle veel Eesti Instituut ja Arengufond. Arhivaalide kirjeldusi andsid UAMi kaudu üle Tallinna Linnakohus, Tallinna Halduskohus, Harju Maakohus ja Riigikontroll. Tegeleti tegevuse lõpetanud maavalitsuste digitaalsete dokumentide ja kirjelduste üleandmiseks vajalike konsultatsioonide ja ettevalmistustega.

Digitaalselt säilitatavaks aineseks on Saagas, Fotises, FISis ja väiksemates rakendustes kättesaadavad ja sinna veel mitte jõudnud digiteeritud Rahvusarhiivi säilikud. 2018. aasta detsembri alguse seisuga olid veebi kaudu jälgitavad 19 536 489 kaadrit Saagas, 594 774 fotot Fotises, 4368 nimetust (1427,4 tundi) filme ja 1352 nimetust (752,7 tundi) helisid FISis ning 52 236 kaarti kaartide infosüsteemis. Kokku on kettamassiivides ja lintidel tagatiskoopiatena säilitamisel digiteeritud faile 889 terabaiti. Digitaalselt sündinud dokumentide faile on säilitamisel 25,013 terabaiti ja digitaalselt sündinud filme 122,3 terabaiti.

Digitaalarhiivi töötajad osalesid sisendiandja ja juhtrühma liikmena Kultuuriministeeriumi tellitud ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi rahastatud mäluasutuste pikaajalise säilitamise arhitektuuri analüüsi projektis, mille viis läbi PriceWaterhouseCoopers.

6.3. Koostöö

Rahvusarhiiv korraldas koostöös Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga digitaalarhiivinduse ja digitaalse dokumendihalduse teemasid käsitleva DLM Forumi liikmete kahepäevase konverentsi Tallinnas ühisministeeriumi hoones 31. mail ja 1. juunil 2018. Konverentsil osales ca 100 inimest, neist 70 välismaalt ja 30 Eestist. [DLM Forum](#), mis rahvusvaheliselt tegutseva organisatsioonina asus juriidiliselt Suurbritannias, otsustas kolida oma juriidilise asukoha Eestisse seoses Brexiti ja jätkuva vajadusega osaleda Euroopa Liidu rahastatud projektides. Eesti e-residentsuse programmi raames asutasid DLM Forumi juhatuse liikmed MTÜ

DLM Forum, mis registreeriti äriregistris 11. aprillil 2018. Alates 1. detsembrist 2018 osutab DLM Forum MTÜle administratiiv- ja sekretariaaditeenust Rahvusarhiiv.

Rahvusarhiiv korraldas 29.–30. mail 2018 [Open Preservation Foundationi](#) (OPF) liikmete aastakohtumise Tallinnas ühisministeeriumi hoones ligi 25 inimese osalusel. Digitaalarhiivi spetsialistid osalesid aasta jooksul intensiivselt OPFi arhiivinduse töögrupis, kus käsitleti peamiselt tabelarvutusformaatide arhiivikõlblikkuse küsimusi.

Euroopa Komisjoni *Connecting Europe Facility* (CEF) programmi raames alustati üle-euroopalise *eArchiving Building Block* projekti [E-ARK4ALL](#) tegevustega, kus Rahvusarhiiv osaleb DLM Forumi partnerina. Projekt on varasema E-ARK projekti jätk, mis tegeleb peamiselt E-ARKi projekti tulemuste levitamise ja juurutamisega, kestes esialgu juunist 2018 maini 2019. Rahvusarhiiv osaleb projektis peamiselt tarkvara ja spetsifikatsioonide tegevustes.

7. Teadus- ja publitseerimistöö

Rahvusarhiivi teadus- ja publitseerimistegevus 2018. aastal keskendus Eesti Vabariigi 100. aastapäevaga seotud publikatsioonide väljaandmisele: ilmusid Eesti Vabariigi esimese presidendi Konstantin Pätsi kapitaalne biograafia, riigikantselei ja haridusministeeriumi ajalooaamatud ning Eesti hümnile pühendatud vinüülplaat.

2018. aastal ilmusid järgmised Rahvusarhiivi publikatsioonid:

1. Toomas Karjahärm, Ago Pajur. Konstantin Päts. Poliitiline biograafia. I osa: vabameelne opositsionäär (1874–1916); II osa: riigimees (1917–1956). (Riigivanemad.) Tartu: Rahvusarhiiv, 2018;
2. Meelis Saueauk, Helen Rohtmets-Aasa. Riigikantselei 1918–2018. Tartu: Rahvusarhiiv, 2018;
3. Rahvusarhiivi toimetised 2 (33). Uutmoodi ja paremini! Ühiskondlikest muutustest 18. sajandil ja 19. sajandi algul. Koostanud Katre Kaju. Tartu: Rahvusarhiiv, 2018;
4. Haridusministeeriumi sajand. Koostanud Liivi Uuet. Tartu: Rahvusarhiiv, 2018;
5. Tuna. Ajalookultuuri ajakiri. 2018, 1–4;
6. Mu isamaa, mu õnn ja rõõm. Vinüülplaat. Rahvusarhiiv, 2018.

2018. aastal toimusid Eesti Vabariigi iseseisvuse sünniloole pühendatud avaliku [loengusarja „Keerdkäigud“](#) raames Tartu Ülikooli dotsendi Ago Pajuri loengud, kus käsitleti Eesti Vabariigi väljakuulutamist (1. veebruaril), vastuseisu saksa võimudele (3. mail), riikluse ülesehitamise algust (6. septembril) ja Vabadussõja puhkemist (6. detsembril).

Rahvusarhiiv osales jätkuvalt prima eestikeelse ajalooaamatu preemia väljaandmisel.

8. Organisatsiooniline areng

2018. aasta algus tõi kaasa teenistujate arvu vähenemise ja Rahvusarhiivi struktuuri muudatuse, sh jätkus aasta jooksul tööde ümberkorraldamine mitmes üksuses. Kui 2017. aastal oli organisatsioonis 193,25 koosseisukohta ja 200 inimest (koormust arvestades 190,95), siis 2018. aasta lõpuks oli koosseisus 190 kohta ja 195 inimest (koormust arvestades 184,6), kellest 82 olid ametnikud ja 113 töötajad. 26 teenistujat töötas osakoormusega. Vaba teenistuskoha täitmiseks viidi läbi kaks sisekonkurssi ja neli edukalt lõppenud avalikku konkurssi. Aasta jooksul asus Rahvusarhiivi tööle 14 uut inimest ja teenistusest lahkus 14 teenistujat, neist 5 omal soovil, 2 teenistustähtaja möödumisel ning 7 töö- või ametikoha koondamise tõttu. Koondamised olid tingitud peamiselt töö ümberkorraldamise vajadusest. Personali vabatahtliku voolavuse määr (omal soovil lahkunute suhe töötajate koguarvu) oli ligi 3%, koguvoolavus oli 7% ringis.

Traditsiooniliselt täiendasid Rahvusarhiivi töötajad oma teadmisi ja oskusi kodu- ja välismaal kõigis põhilistes arhiivitööga seotud valdkondades. Erialaspetsiifilistest ja rätseptatöona valminud täiendkoolitustest tasub kindlasti ära mainida ja esile tõsta teiste mäluasutuste kolleegide poolt edukalt läbi viidud säilitusalaseid koolitusi, näiteks korraldasime septembris koostöös Prantsusmaa paberi- ja kõitekonserveatori Amandine Campiga kolmepäevase konserveerimise ja kopeertechnikates plaanide identifitseerimise koolitusseminari. Samuti said paljud teenistujad häid nõuandeid ja olulist infot oma igapäevatöö paremaks korraldamiseks nii autoriõiguse, IT projektide juhtimise kui ka kõiki töötajaid hõlmanud arvutikasutaja turvakoolituselt. Taas viisid Rahvusarhiivi IT kasutajatoe spetsialistid läbi mitu sisekoolitust toetamaks teksti- ja tabelitöötlusprogrammide oskuslikumat kasutamist. Aktuaalsed olid ka uuest andmekaitse regulatsioonist johtuvad koolitusteemad. Väga positiivse tagasiside said traditsioonilised valdkondade (kogumine, säilitamine, kasutamine) koolitusseminarid. Kasulikud koolitused olid ka töövaldkonnaga seotud organisatsioonide külastamised, muuhulgas jagati kogemusi ja tutvuti kogudega Maanteemuuseumis, A. Le Coqi Õllemuuseumis ja Arvo Pärdi Keskuses. 2018. aasta sügisel käivitus mitmeaastane juhtide koolitus- ja arenguprogramm, millesse on kaasatud kõigi tasandite juhid ja mille eesmärk on toetada juhte oma igapäevatoos (erinevad juhtimisstiilid, tööriistad, eestvedamine, motiveerimine ja muud enese- ja organisatsioonikultuuri analüüsi vormid). Kuuendat korda avati Rahvusarhiivi ja Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi koostöös pakutav veebipõhine kursus „Dokumendi- ja arhiivihaldus infoajastul“, mis on jätkuvalt nõutud ja populaarne koolitus dokumendihalduse valdkonnas üle Eesti, andes võimaluse olla kursis teemakäsituse olulisemate muudatuste, uuenduste ja seisukohtadega.

Sarnaselt varasematele aastatele korraldas Rahvusarhiiv ka 2018. aastal Rahvuskaaslaste programmi [arhiiviprojektide konkursi](#). Konkursile laekus 72 taotlust, millest arhiivikomisjon otsustas täielikult või osaliselt rahuldada 53. Kokku jagati projektidele toetusraha 150 441 eurot (2844,98 eurot jäeti esialgu välja jagamata). Sügisel otsustati tagasilaekunud jääkide ning kevadel jagamata jäänud toetusraha arvelt anda täiendavat toetust kuuete kevadisel konkursil osaliselt rahastatud arhiivindusvaldkonna projektile kogusummas 4899 eurot.

Rahvusvahelise suhtluse suunal toimus rida sündmusi, neist kaks olulisemat olid koostöös Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga korraldatud DLM Forumi konverents Tallinnas 31. mail ja 1. juunil ning juba kümnendat korda toimunud Euroopa Liidu rahvusarhiivide säilitusjuhtide aastakoosolek 30.–31. mail Tartus, kus 12 riigi esindajad arutlesid konserveerimise eri praktikate ja eriala õppekavade üle ning külastasid teiste Tartus asuvate mäluasutuste säilitus- ja konserveerimiskeskusi.

Märkimisväärsemast koostöisest tegevusest olgu eraldi esile toodud viis sündmust. 22. mail sõlmis Rahvusarhiiv koostöölepingu Ukraina riikliku arhiiviteenistusega, leping allkirjastati Eesti ja Ukraina presidendi kohtumisel Kiievis. 22. juunil külastas Rahvusarhiivi esimese välisriigi riigipeana Poola Vabariigi president Andrzej Duda koos abikaasaga, saades osa Eesti-Poola suhteid kajastavast [näitusest ja filmiprogrammist](#) Noora hoones Tartus. Visiit sai teoks koostöös Poola Vabariigi Suursaatkonnaga Eestis, visiiti juhtis suursaadik Grzegorz Kozłowski. 1. oktoobril viibis Rahvusarhiivis Tartus Bulgaaria suursaadik Eestis ja Soomes Martin Ivanov, avades Plovdivi riikliku raamatukogu koostatud näituse kirjakunstkoolidest ja kirjutamiskeskustest Bulgaaria aladel. Novembris külastasid Rahvusarhiivi taas Bosnia ja Hertsegoviina rahvusarhiivi esindajad, osaledes ühtlasi ilmasõja sajanda aastapäeva lõppu tähistaval avalikul sündmusel ja näituse „Sarajevo Assassination“ avamisel Tartus. Koostöös Leedu rahvusarhiivi ja Kaunase regionaalarhiiviga valmis näitus „The End of the World War I: Decisive Turn Towards Modern Europe“, mis avati 13. novembril Leedu sõjamuuseumis Kaunases kaheksa riigi (Soome, Eesti, Läti, Leedu, Poola, Valgevene, Ukraina ja Gruusia) arhiiviesinduste osalusel. Traditsiooniliselt võtsid Rahvusarhiivi esindajad osa Euroopa riigiarhivaaride ümarlaua (EBNA), rahvusvahelise arhiiviuuringute keskuse (ICARUS), rahvusvahelise heli- ja audiovisuaalsete arhiivide ühenduse (FIAF), Euroopa filmiarhiivide ühenduse (ACE), Balti audiovisuaalsete arhiivide nõukogu (BAAC) ja MTÜ Baltic Heritage Network tööst.

Rahvusvahelise koostöö teetähisena lõppes pea neli aastat kestnud europrojekt [„Community as Opportunity“ \(CO:OP\)](#), kus Rahvusarhiiv lõi kaasa mitme uuendusliku suuna arendamisel. Nii valmis koostöös maaraamatukogude ja kohaliku kogukonna esindajatega kuus [topoteeki](#) ehk ühisloome veebiplatvormi, andes ligipääsu kogukondade (küla, valla, seltsi jm) digiteeritud ajalooallikatele – sisutihedad [Adavere](#), [Are](#), [Laeva](#), [Oru](#), [Toila](#) ja [Uhtna](#) topoteegid hõlmasid 2018. aasta lõpus ca 12 000 dokumenti, millest enam kui 10 600 moodustasid fotod. Lisaks oli Rahvusarhiivi tegevus tähelepanuväärne uudse arhiivipedagoogilise õppevormi [„Seiklused arhiivis“](#) arendamisel. Loova õppetöö käigus said õpilased arhiivioppe protsessi rikastada filmimisega, nii valmis Eesti kooliõpilaste ja Tartu Ülikooli tudengite käe all 32 lühifilmi, mis on koos teiste riikide partnerite loodud filmidega leitavad temaatiliselt [YouTube’i kanalilt](#). Kuivõrd projekt oli suunatud ka koostöö tugevdamisele arhivaaride ja arhiivide vahel, käivitus selle ühe näitena [Euroopa arhiiviblogi](#), kuhu lisandus arvukalt lugusid Eesti esindajate sulest. Ühtlasi arendati projekti raames rida veebipõhiseid andmebaase ja rakendusi: loodi kinnistute registri Liivimaa mõisate kirjeldused, testiti ühisloome „Tartu 1867“ veebirakendust ning viidi läbi tehniline ettevalmistus vallakohtute ühisloome veebirakenduse kasutusele toomiseks.

2018. aastal oli asutuse eelarve vahendite maht kokku 8 250 243 eurot, millest moodustasid arhiivinduse programmi vahendid 8 083 398 eurot ja keeleprogrammi vahendid 166 844 eurot. Arhiivinduse programmi vahenditest hõlmasid investeeringud 1 004 000 eurot. Suuremad soetused tehti filmiarhiivi, sh 16 ja 35 mm skanner, 4K süsteemiga skanner ning 8 mm ja 9,5 mm skanner. Majandustegevuse tulused laekus kokku ca 265 000 eurot, sellest katsid suurema osa koopiasteenuse suurteelljad. Välistoetustega seotud projekti „Community as Opportunity“ rahastati Euroopa Komisjoni programmi Loov Euroopa Kultuur 2014–2020 vahenditest.

Priit Pirsko
riigiarhivaar
9. jaanuaril 2019

Rahvusarhiiv arvudes 2018. aastal

Töötajad	195	82 ametnikku ja 113 töötajat
Hooned	7	Tallinnas (3), Tartus (2), Rakveres, Valgas
Arhiivihoidlad	15 603 m ²	16 907 jooksvat meetrit vaba riulipinda
Säilikud*	9 493 598	http://ais.ra.ee
Arhivaalid veebis, digikujutised*	19 536 489	www.ra.ee/dgs/explorer.php
Kaardid veebis*	52 236	www.ra.ee/kaardid/
Fotod veebis*	594 774	www.ra.ee/fotis/
Filmid veebis*	4368	www.filmi.arhiiv.ee/fis
Veebikülastused	ca 1 200 000	www.ra.ee/vau/ + muud portaalid
Ajaveebi postitused*	247	aastas 54 artiklit, http://blog.ra.ee
Jälgijad Facebookis* / levi	3635 / 261 019	www.facebook.com/rahvusarhiiv
Lahendatud päringud	5174	2662 arhiiviteatist, 2512 vastuskirja
Publikatsioonid	10	www.ra.ee/teadus-ja-publikatsioonid/
Näitused	15	http://www.ra.ee/naitused/
Eelarve	8 250 243	www.ra.ee

* Andmed 2018. aasta detsembris, sisaldades kasvavalt eelnevate aastate andmeid.